

С. М. Тарасюк, доктор філософії у галузі права,
керуючий партнер АО «Тарасюк і Партнери»
ORCID: 0000-0003-1165-5398

ЗАСАДА РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК ГАРАНТІЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ

У статті здійснено комплексний науковий аналіз засади розумності строків у кримінальному провадженні як самостійного регулятивно-гарантійного елемента системи засад кримінального процесуального права. Обґрунтовується, що дотримання розумних строків має принципове значення не лише для забезпечення ефективності кримінального провадження, а й для захисту прав і свобод особи в умовах застосування заходів процесуального примусу. Показано, що тривалість кримінального переслідування та збереження обмежувальних процесуальних заходів становить один із найбільш чутливих аспектів державного втручання у сферу прав людини.

У роботі доводиться, що засада розумності строків не зводиться до формальної вимоги щодо швидкості здійснення кримінального провадження, а виконує комплексну гарантійну функцію. Вона визначає процесуально виправдану тривалість здійснення процесуальних дій і прийняття рішень, перевищення якої призводить до втрати заходами процесуального примусу їх забезпечувального призначення та створює ризики непропорційного обмеження прав і свобод особи. Особливу увагу приділено впливу затягування кримінального провадження на процесуальне становище особи та трансформацію тимчасових обмежень у фактично тривалі або невизначені за часом.

У статті розкрито захисне, контрольне та регулятивне значення засади розумності строків. Показано, що вона слугує критерієм оцінювання належної процесуальної організації діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду, а також процесуальною основою для перевірки своєчасності, обґрунтованості й пропорційності застосування заходів процесуального примусу. Наголошено, що організаційні, технічні або безпекові обставини можуть враховуватися при оцінці розумності строків лише за наявності об'єктивних і тимчасових причин та за умови вжиття стороною обвинувачення всіх можливих процесуальних заходів для своєчасного здійснення кримінального провадження.

Зроблено висновок, що засада розумності строків виступає необхідною умовою легітимності державного втручання у кримінальному провадженні та одним із ключових критеріїв відповідності кримінального процесу вимогам законності, пропорційності й справедливості.

Ключові слова: кримінальне провадження, засада розумності строків, заходи процесуального примусу, права і свободи особи, пропорційність, судовий контроль.

S. M. Tarasiuk. The principle of reasonableness of time limits in criminal proceedings as a guarantee of limiting procedural coercion

The article provides a comprehensive scientific analysis of the principle of reasonableness of time limits in criminal proceedings as an independent regulatory and guaranteeing element of the system of principles of criminal procedural law. It is argued that compliance with reasonable time limits is of fundamental importance not only for ensuring the effectiveness of criminal proceedings, but also for protecting the rights and freedoms of individuals in the context of the application of procedural coercive measures. It is shown that the duration of criminal prosecution and the preservation of restrictive procedural measures is one of the most sensitive aspects of state intervention in the sphere of human rights.

The paper proves that the principle of reasonableness of time limits is not limited to a formal requirement for the speed of criminal proceedings, but performs a comprehensive guarantee function. It determines the procedurally justified duration of procedural actions and decision-making, exceeding which leads to the loss of the protective purpose of procedural coercion measures and creates risks of disproportionate restriction of the rights and freedoms of the individual. Particular attention is paid to the impact of delays in criminal proceedings on the procedural status of individuals and the transformation of temporary restrictions into effectively long-term or indefinite restrictions.

The article reveals the protective, control and regulatory significance of the principle of reasonableness of time limits. It shows that it serves as a criteria for assessing the proper procedural organisation of the activities of pre-trial investigation bodies, the prosecutor's office and the court, as well as a procedural basis for verifying the timeliness, validity and proportionality of the application of procedural coercive measures. It is emphasised that organisational, technical or security circumstances may be taken into account when assessing the reasonableness of time limits only if there are objective and temporary reasons and provided that the prosecution has taken all possible procedural measures to ensure the timely conduct of criminal proceedings.

It is concluded that the principle of reasonableness of time limits is a necessary condition for the legitimacy of state intervention in criminal proceedings and one of the key criteria for the compliance of criminal proceedings with the requirements of legality, proportionality and fairness.

Key words: criminal proceedings, principle of reasonableness of time limits, measures of procedural coercion, rights and freedoms of the individual, proportionality, judicial control.

© С. М. Тарасюк, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. У сучасному кримінальному провадженні застосування заходів процесуального примусу нерозривно пов'язане з обмеженням прав і свобод особи, що зумовлює підвищені вимоги не лише до законності та пропорційності таких обмежень, а й до їх тривалості. Саме часовий фактор дедалі частіше стає джерелом порушень прав людини, коли формально допустимі процесуальні заходи через затягування втрачають свій забезпечувальний характер і перетворюються на засіб непрямого тиску на особу. У цьому контексті особливого значення набуває засада розумності строків у кримінальному провадженні.

Закріплена у ст. 28 КПК України, засада розумності строків виконує важливу регулятивно-гарантійну функцію в системі засад кримінального процесу, визначаючи допустиму тривалість здійснення кримінального переслідування та застосування заходів процесуального примусу. Її призначення полягає не у коригуванні змісту або інтенсивності державного втручання, а у встановленні процесуально обґрунтованої тривалості відповідних процесуальних дій і рішень, перевищення якої призводить до втрати ними забезпечувального призначення та створює ризики порушення прав і свобод особи.

Актуальність дослідження засади розумності строків зумовлена також тим, що у практиці досудового розслідування та судового розгляду проблема своєчасності прийняття процесуальних рішень часто набуває системного характеру. Невиправдане затягування кримінального провадження, тривале збереження обмежувальних заходів або відсутність належної процесуальної активності з боку органів досудового розслідування або суду негативно впливають на процесуальне становище особи та підривають довіру до механізмів судового захисту.

У цьому зв'язку засада розумності строків виконує подвійну функцію. З одного боку, вона спрямована на забезпечення належної процесуальної організації кримінального провадження та своєчасного вчинення процесуальних дій органами досудового розслідування, прокурором і судом. З іншого боку, дана засада має самостійне гарантійне значення, оскільки встановлює обов'язок органів державної влади здійснювати кримінальне переслідування у межах часу, виправданого завданнями провадження, та захищає особу від невиправдано тривалого перебування у стані процесуальних обмежень її прав і свобод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувана проблематика ставала об'єктом наукових зацікавлень значної кількості відомих учених, серед яких: О. В. Бойко, І. В. Гловюк, Д. М. Захарків, Ю. Ю. Івчук, О. М. Капліна, Н. З. Рогатинська, В. М. Тертишник та інші. Разом з тим науковий інтерес до даної тематики постійно зростає, а тому постає потреба подальших комплексних напрацювань у цій сфері.

Метою статті є науковий аналіз засади розумності строків у кримінальному провадженні як регулятивно-гарантійного механізму, що визначає допустиму тривалість кримінального переслідування та застосування заходів процесуального примусу, а також спрямований на запобігання надмірному й непропорційному обмеженню прав і свобод особи.

Виклад основного матеріалу. У науковій доктрині обґрунтовано підкреслюється, що засада розумності строків не є суто декларативною вимогою кримінального провадження, а виступає складовим елементом механізму гарантування прав особи, без дотримання якого неможливо забезпечити справедливий характер кримінального процесу та правомірність застосування заходів процесуального примусу. Так, Ю. Ю. Івчук вважає, що дотримання вимоги розумного строку є гарантією виконання з боку держави своїх зобов'язань відповідно до ст. 6 Європейської конвенції з прав людини [1, с. 12]. Н. З. Рогатинська та Д. М. Захарків зазначають, що розумність строків має принципове значення не лише для процесуальної економії та ефективності кримінального провадження, а й у контексті гарантій забезпечення прав і свобод людини [2, с. 397].

Слід наголосити, що вимога дотримання розумних строків обумовлюється міжнародно-правовими стандартами. Зокрема, ч. 3 ст. 5 та ч. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ), якою гарантується право на свободу і особисту недоторканність, а також право на справедливий суд [3]. Зважаючи на зазначене, розумність строків являє собою універсальний стандарт, спрямований на запобігання ситуаціям, за яких особа тривалий час може перебувати в стані правової невизначеності або зазнає обмежень без належного процесуального виправдання.

Загальнотеоретичні наукові напрацювання та усталена практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) переконливо доводять, що дотримання засади розумності строків виступає одним із ключових критеріїв оцінки законності та обґрунтованості процесуальних дій і рішень органів розслідування, прокуратури та суду. У деяких рішеннях проти України, зокрема, у низці справ, а саме «Івченко проти України» від 13 листопада 2025 р. [4], «Сгоров та інші проти України» від 8 липня 2021 р. [5], ЄСПЛ визнав, що надмірна тривалість кримінального провадження сама собою становить порушення ЄКПЛ, незалежно від результату розгляду справ по суті. У всіх зазначених вище рішеннях Суд постановив, що розумні строки виступають системним обмежувачем публічної влади, а це, у свою чергу, перешкоджатиме перетворенню заходів процесуального примусу на інструменти психологічного, економічного чи організаційного тиску на особу.

На національному рівні аналогічний підхід відображено в практиці Верховного Суду. Так, у рішенні від 25 червня 2024 р. у справі № 990/39/24, яке було залишено без змін постановою Великої Палати Верховного Суду від 31 жовтня 2024 р., зазначено, що дотримання розумних строків є необхідною умовою як для належної організації та ефективності кримінального провадження на досудовій стадії, так і для

забезпечення гарантій прав і свобод людини. Верховний Суд звернув увагу, що саме дотримання вимоги розумності строків зумовлює законність виконання процесуальних дій і, в окремих випадках безпосередньо впливає на допустимість подальшого проведення досудового розслідування. Суд також акцентував увагу не лише на загальній тривалості провадження, а й обґрунтував часові витрати на проведення кожної конкретної процесуальної дії [6; 7].

Засада розумності строків у кримінальному провадженні з процесуально-правового погляду являє собою складний комплекс взаємопов'язаних чинників, які у своїй сукупності визначають допустиму тривалість здійснення кримінального переслідування, вчинення процесуальних дій та застосування заходів процесуального примусу. Передусім йдеться про об'єктивно необхідний час, без якого неможливо досягти мети конкретної процесуальної дії або завершити певний етап кримінального провадження. Крім того, важливе значення має процесуальна поведінка представників органів досудового розслідування, прокуратури та суду, що виявляється в їх сумлінності, оперативності, послідовності дій і недопустимості свідомого або прихованого затягування. Важливими також є індивідуальні фактори, які характеризують правове та фактичне становище особи, стосовно якої застосовано примус, а саме її соціальний статус, ступінь вразливості, вплив обмежень на її особисте і сімейне життя, професійну діяльність, ділову репутацію та економічну стабільність.

У даному контексті засада розумності строків не може визначатися як вимога розслідувати кримінальні провадження безперервно чи в максимально стислі строки. Вона не виключає наявності певних затримок, але не допускає затримок невинуватих, непропорційних або штучних, які не зумовлені складністю провадження чи об'єктивними процесуальними потребами. Отже, у кримінальному провадженні вирішального значення набуває не сама тривалість здійснення процесуальних дій чи збереження обмежень прав особи, а їх процесуальна виправданість, необхідність для досягнення завдань провадження та відповідність принципу пропорційності.

Зазначимо, що засада розумних строків функціонує як процесуальний механізм контролю за допустимістю тривалості державного втручання і гарантує, що застосування заходів примусу не перевищить меж їх забезпечувального призначення. Вони покликані запобігати як порушенню встановлених законом строків, так і безпідставному затягуванню процесуальних дій, не допускаючи ситуацій, за яких тимчасові процесуальні засоби перетворюються у фактичні форми покарання, що суперечить завданням і засадам кримінального провадження.

У своїй практиці ЄСПЛ з цього питання виробив позицію, що критерій розумності строків має оцінюватися не абстрактно, а враховувати всі обставини справи. Зокрема, має проводитися всебічний аналіз сутності та ступеня обмеження, складності провадження, поведінки учасників процесу, а також рівня ефективності діяльності органу досудового розслідування. Так, у п. 40 рішення від 15 груд. 2016 р. у справі «Ігнатов проти України» ЄСПЛ визнав, що саме сукупність зазначених чинників дозволяє визначити дотримання стандарту розумного строку і об'єктивність надмірної тривалості втручання держави [8].

Найбільше гарантійне значення засади розумних строків виявляється під час застосування запобіжних заходів, насамперед тримання під вартою. У цій сфері вимога розумності набуває особливого значення, оскільки кожне продовження строку тримання під вартою повинно бути фактично необхідним, підтверджуватися процесуальною активністю органів досудового розслідування та реальним просуванням у справі. Автоматичне продовження строків, узагальнені або шаблонні твердження про наявність ризиків, а також не проведення слідчих (розшукових) дій упродовж тривалого часу свідчить про грубе порушення вимоги розумності та підміну забезпечувального заходу прихованою формою покарання.

Не менш вагомим є дія даної засади під час застосування інших заходів процесуального примусу. Так, у разі тривалого арешту майна за відсутності належної динаміки розслідування або процесуального прогресу у справі порушується справедлива рівновага між публічним інтересом та правом особи на мирне володіння майном, що гарантується ст. 1 Першого протоколу до ЄКПЛ. Дія цієї гарантії поширюється також на тимчасове вилучення речей, яке за своєю правовою природою не може мати тривалого або фактично безстрокового характеру. У цьому контексті засада розумності строків визначає допустиму тривалість збереження такого обмеження, зобов'язуючи органи досудового розслідування та прокурора своєчасно вирішувати питання щодо подальшої процесуальної долі вилученого майна та унеможливаючи необґрунтоване затягування втручання у приватну сферу особи.

Крім того, засада розумності строків виконує дисциплінуючу процесуальну функцію, оскільки встановлює для органів кримінальної юстиції обов'язок здійснювати кримінальне провадження у визначених законом часових межах, організувати процесуальну діяльність без невинуватих зволікань та з урахуванням інтенсивності втручання у права і свободи особи. На думку Н. З. Рогатинської, строки дисциплінують учасників кримінального провадження, забезпечуючи динамічність процесу та прогнозованість. За відсутності чітких строків або через їх недотримання кримінальний процес неминуче стане свавільним та призведе до масових порушень прав і свобод їх учасників [9, с. 124].

Зазначимо також, що особа, стосовно якої застосовано захід примусу, не повинна тривалий час перебувати в стані правової невизначеності. Саме тому відповідно до ст. 308 КПК України передбачено,

що підозрюваний чи обвинувачений має право звернутися зі скаргою до прокурора вищого рівня на порушення розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування. Прокурор вищого рівня зобов'язаний розглянути скаргу протягом трьох днів після її подання і в разі наявності підстав для її задоволення надати відповідному прокурору обов'язкові для виконання вказівки щодо строків виконання певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень.

Важливо зауважити, що у випадку незгоди з рішенням прокурора вищого рівня особа або її захисник мають право оскаржити таке рішення слідчому судді на підставі п. 9¹ ч. 1 ст. 303 КПК України. Це підтверджує реально дієвий забезпечувальний характер засади розумності строків та дію механізму внутрішньо прокурорського і судового контролю.

Ми поділяємо позицію О. Бойко, що організаційні прорахунки досудового розслідування чи суду, неможливість належним чином забезпечити участь обов'язкових суб'єктів провадження, а також надмірна завантаженість судів не виправдовують владу в питаннях недотримання вимог розумності строків у кримінальному провадженні [10, с. 88]. Разом з тим вивчення нормативного регулювання засади розумності строків у кримінальному провадженні дає підстави дійти висновку, що її законодавче закріплення в ст. 28 КПК України не повною мірою відповідає реальним потребам правозастосовної практики та сучасним стандартам захисту прав людини. Незважаючи на фундаментальне значення даної засади для забезпечення ефективності кримінального провадження і недопущення надмірного процесуального примусу, окремі положення зазначеної вище норми мають суперечливий характер. Передусім привертає увагу звуження законодавцем кола суб'єктів, відповідальних за забезпечення розумних строків кримінального провадження. Так, згідно з ч. 2 ст. 28 КПК України цей обов'язок покладається на прокурора, слідчого суддю (у межах його повноважень) та суд, але слідчий, який фактично здійснює основний обсяг процесуальної діяльності на стадії досудового розслідування, не визначається як безпосередній суб'єкт відповідальності за дотримання процесуальних строків. Такий підхід не узгоджується з реальним розподілом процесуальних функцій, оскільки саме слідчий визначає динаміку слідчих (розшукових) дій, ініціює більшість процесуальних рішень та особисто впливає на тривалість розслідування.

Зважаючи на таку ситуацію виникає нормативна невідповідність між фактичним впливом на строки провадження та юридичною відповідальністю за їх дотримання. Відсутність у законі прямого визнання слідчого як суб'єкта, відповідального за забезпечення розумних строків, призводить до знеособлення відповідальності та створює умови для виправдання затягування провадження на «системні» або «організаційні» чинники. З огляду на зазначене, доцільно включити слідчого до кола суб'єктів, на яких покладається обов'язок забезпечення розумних строків, що сприятиме підвищенню процесуальної дисципліни та ефективності досудового розслідування.

Не менш дискусійним є перелік критеріїв оцінювання розумності строків, визначений у ч. 3 ст. 28 КПК України. Незважаючи на те, що законодавець використовує такі чинники, як складність кримінального провадження, поведінка учасників та спосіб здійснення повноважень слідчим, прокурором і судом, на практиці цих критеріїв недостатньо для всебічного та об'єктивного оцінювання тривалості провадження. Реальний перебіг кримінального провадження показує, що на його строки істотно впливають й інші обставини, які залишаються поза межами нормативного аналізу. Зокрема, суттєве значення мають факти навантаження на слідчих, яке зазвичай має системний характер і безпосередньо впливає на можливість своєчасного виконання процесуальних обов'язків, активної або навмисної протидії розслідуванню з боку окремих учасників провадження, що виявляється у зловживанні процесуальними правами, а також факти, пов'язані з організаційними, технічними чи безпековими умовами здійснення кримінального провадження.

Разом з тим слід зауважити, що значний обсяг процесуальний повноважень і кількість кримінальних проваджень, які одночасно перебувають у провадженні слідчого, прокурора чи суду, не можуть самі по собі слугувати виправданням порушення вимоги розумних строків, оскільки держава не звільняється від обов'язку забезпечити належну організацію діяльності органів кримінальної юстиції. Зазначені обставини можуть враховуватися як додатковий чинник при оцінці розумності строків у конкретному кримінальному провадженні лише за умови, що вони не є наслідком недбалості, бездіяльності або зловживання процесуальними повноваженнями з боку відповідних посадових осіб і не призвели до непропорційного обмеження прав свобод особи. Водночас такі обставини не повинні перетворюватися на універсальний аргумент для виправдання надмірної тривалості кримінального провадження.

Такий чинник, як характер та ступінь протидії кримінальному провадженню з боку його учасників, враховується лише за умов, що відповідна поведінка даних осіб виходить за межі добросовісної реалізації процесуальних прав і набуває ознак зловживання процесуальними засобами або умисного перешкоджання досягненню завдань кримінального провадження. Реалізація прав на захист, мовчання, оскарження процесуальних рішень чи інших, гарантованих законом процесуальних прав, не може кваліфікуватися як протидія в кримінальному провадженні та вважатися підставою для виправдання порушення вимог розумних строків.

Різного роду організаційні, технічні або безпекові чинники можуть враховуватися під час оцінювання розумності строків лише за наявності чіткого визначення їх меж з метою виключення можливих ризиків підміни гарантій прав людини інституційними виправданнями неефективності держави. Слід визнати,

що в окремих випадках на перебіг кримінального провадження можуть впливати об'єктивні зовнішні обставини, які не залежать від рішень конкретних посадових осіб чи організації діяльності органів влади. Йдеться передусім про ситуації надзвичайного характеру, зокрема, зумовлені воєнними діями, реальною загрозою безпеці учасників процесу, знищенням або тимчасовою недоступністю об'єктів інфраструктури, технічною неможливістю доступу до матеріалів провадження, тобто обставинами, які за своїм змістом можуть бути наближені до категорії *force majeure*. Саме ці обставини, за умови їх непередбачуваності, можуть бути враховані під час оцінки розумності строків, але виключно як виняток, а не як загальне правило. Принципово важливим у цьому контексті є розмежування об'єктивних надзвичайних чинників і проявів системної неефективності держави. Урахування перших цілком узгоджується з практикою ЄСПЛ, але посилення на другі – фактично означало б легалізацію порушення прав людини. Отже, будь-яке нормативне закріплення певного критерію має супроводжуватися чіткими застереженнями, які виключають можливість виправдання надмірного затягування провадження недоліками організації роботи слідчих, прокурорів або судів.

З огляду на зазначене слід зауважити, що організаційні, технічні або безпекові обставини можуть визнаватися значимими для оцінки розумності строків лише за наявності сукупності певних умов. Так, зазначені обставини повинні мати об'єктивний і надзвичайний характер, бути тимчасовими, не бути наслідком неналежної організації діяльності органів кримінальної юстиції та перебувати у прямому причинно-наслідковому зв'язку з неможливістю своєчасного виконання конкретних процесуальних дій. Крім того, на сторону обвинувачення покладається обов'язок довести, що за таких обставин було вжито всіх можливих альтернативних заходів, спрямованих на забезпечення своєчасного здійснення кримінального провадження та недопущення необґрунтованого продовження обмежень прав особи.

Окремої уваги потребує нормативне врегулювання першочерговості розгляду кримінальних проваджень. Відповідно до ч. 4 ст. 28 КПК України пріоритетними є провадження стосовно осіб, які утримуються під вартою, неповнолітні, а також кримінальні правопорушення, учинені стосовно малолітньої або неповнолітньої особи. Разом з тим ця модель не охоплює інших категорій осіб, для яких надмірне затягування кримінального провадження може спричинити не менш тяжкі наслідки. Зважаючи на це доцільно виходити з концепції підвищеної процесуальної вразливості, згідно з якою першочерговість має визначатися не лише за статусом особи, а й братися до уваги ступінь негативного впливу кримінального переслідування на її фізичний, психічний або сімейний стан. Запровадження такого підходу дозволило би поширити особливий режим забезпечення розумних строків на справи стосовно осіб з фізичними або психічними вадами, вагітних жінок, осіб, які здійснюють опіку над неповнолітніми дітьми, а також стосовно інших соціально вразливих категорій учасників кримінального провадження.

Загалом зазначені обставини доводять про необхідність переосмислення та вдосконалення законодавчої конструкції засади розумності строків кримінального провадження. З урахуванням викладеного, пропонуємо:

1. Частину 2 статті 28 КПК України викласти в такій редакції: «Забезпечення проведення досудового розслідування в розумні строки покладається на слідчого та прокурора, а в частині строків розгляду питань, віднесених до компетенції слідчого судді, – на слідчого суддю. Забезпечення розумних строків судового провадження покладається на суд».

2. Частину 3 статті 28 КПК України доповнити пунктами 4–6, передбачивши, що під час оцінки розумності строків також ураховуються:

1) реальне процесуальне навантаження на слідчого, прокурора або суд, за умови, що воно не зумовлене їхньою недбалістю чи зловживанням повноваженнями та не використовується як самостійна підстава для виправдання порушення розумних строків»;

2) характер і ступінь протидії кримінальному провадженню з боку його учасників, якщо така протидія проявляється в зловживанні процесуальними правами або умисному перешкоджанні досягненню завдань кримінального провадження. Реалізація учасниками кримінального провадження гарантованих законом процесуальних прав, зокрема, права на захист, права на мовчання та права на оскарження, не може оцінюватися як протидія кримінальному провадженню та не є підставою для виправдання порушення розумних строків»;

3) об'єктивні та надзвичайні організаційні, технічні або безпекові обставини тимчасового характеру, що не зумовлені неналежною організацією діяльності органів досудового розслідування, прокуратури чи суду та перебувають у безпосередньому причинному зв'язку з неможливістю своєчасного виконання конкретних процесуальних дій».

3. Частину 4 статті 28 КПК України викласти в розширеній редакції, доповнивши її таким змістом: «Також першочерговому розгляду підлягають кримінальні провадження стосовно осіб, які внаслідок свого фізичного, психічного стану, віку, стану здоров'я, вагітності, сімейних обставин або соціальної залежності перебувають у підвищено вразливому становищі, якщо тривалість кримінального провадження може призвести до істотного та непропорційного порушення їхніх прав, свобод або законних інтересів. Питання щодо наявності підвищеної процесуальної вразливості та необхідності першочергового розгляду кримінального провадження вирішується судом з урахуванням конкретних обставин провадження».

Доцільно також зауважити, що недотримання розумності строків у кримінальному провадженні призводить до комплексних правових наслідків, які виходять далеко за межі суто процесуальної або технічної помилки та зачіпають фундаментальні засади кримінального провадження. Насамперед ідеться про порушення конституційного права особи на судовий захист, гарантованого ст. 55 Конституції України. Зміст цього права не зводиться виключно до формальної можливості звернення до суду або участі в процесі, оскільки передбачає право на своєчасний, ефективний і практичний розгляд справи в розумні строки.

Порушення розумних строків безпосередньо впливає й на законність процесуальних рішень, ухвалених у межах такого провадження. У національній правозастосовній практиці затягування досудового розслідування або судового розгляду нерідко стає підставою для скасування рішень слідчого, прокурора чи суду, зокрема щодо тримання під вартою, арешту майна, застосування інших заходів процесуального примусу. Через брак належного обґрунтування тривалості провадження такі рішення визнаються непропорційними і такими, що порушують рівновагу між публічними інтересами та правами особи.

Особливо гострим це питання стає за випадків, коли затягування кримінального провадження поєднується із застосуванням тривалих обмежень прав і свобод особи, зокрема, позбавлення свободи, обмеження права власності, втручання в приватне життя. За таких обставин надмірна тривалість процесу фактично перетворює тимчасові забезпечувальні заходи в приховану форму покарання без вироку суду, що прямо суперечить засадам презумпції невинуватості, пропорційності та поваги до людської гідності.

З огляду на зазначене, недотримання розумних строків кримінального провадження слід кваліфікувати як процесуальне порушення, яке ставить під сумнів справедливість і законність кримінального провадження загалом. Таке порушення спричиняє не лише індивідуальні правові наслідки у вигляді скасування процесуальних рішень і відновлення порушених прав особи, а й викликає інші серйозні наслідки, пов'язані зі зниженням ефективності досудового розслідування, формуванням недовіри до правосуддя та послабленням гарантій прав людини.

Висновки та перспективи. Результати проведеного аналізу дають підстави стверджувати, що засада розумності строків у контексті застосування заходів процесуального примусу має комплексний і системний гарантійний характер. Її дія поширюється на всі стадії кримінального процесу та спрямована на забезпечення такого здійснення кримінального переслідування, за якого обмеження прав і свобод особи зберігають тимчасовий, обґрунтований і процесуально виправданий характер.

По-перше, засада розумності строків виконує захисну функцію, оскільки спрямована на недопущення необґрунтованого продовження обмежень особистої свободи, недоторканності житла, майнових прав та інших конституційних гарантій. У цьому сенсі вона запобігає ситуаціям, за яких тимчасові процесуальні обмеження фактично набувають тривалого або невизначеного характеру, втрачаючи своє забезпечувальне призначення та наближаючись за змістом до прихованих форм покарання.

По-друге, дана засада має контрольне значення, оскільки створює нормативну основу для оцінювання діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду з точки зору своєчасності, належної процесуальної організації та відповідності вжитих заходів завданням кримінального провадження. У цьому аспекті розумність строків слугує критерієм перевірки не лише формальної законності процесуальних рішень, а й їх фактичної обґрунтованості та пропорційності у світлі втручання в права особи.

По-третє, засада розумності строків виконує регулятивну функцію, спрямовуючи застосування процесуальних механізмів таким чином, щоб державний примус зберігав виключно забезпечувальний, а не каральний характер. Саме через вимогу розумності визначається допустима тривалість збереження обмежень прав і свобод, що унеможлиблює використання заходів процесуального примусу як інструменту процесуального тиску або засобу фактичного домінування держави над особою.

З огляду на викладене, дотримання розумних строків не може розглядатися як суто формальна вимога кримінального провадження. Вона становить самостійну змістовну гарантію, що визначає межі допустимого державного втручання та слугує критерієм оцінювання законності, справедливості й відповідності кримінального провадження засадам правової держави в умовах застосування заходів процесуального примусу.

Список використаних джерел:

1. Івчук Ю. Ю. Розумний строк кримінального провадження: практика ЄСПЛ та деякі особливості законодавчого врегулювання. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2022. № 1 (43). С. 11–21. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2022-43-1-11-20>.
2. Рогатинська Н. З., Захарків Д. М. Дотримання розумних строків під час кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 396–398. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/100>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_04
4. Case of Ivchenkov v. Ukraine (Application no. 10095/24) 13 November 2025. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:\[%22001-245829%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:[%22001-245829%22])

5. Рішення Європейського суду з прав людини «Єгоров та інші проти України» від 8 липня 2021 року (Заяви № 54337/19 29723/20 31263/20). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-211880>
6. Рішення Верховного Суду від 25 червня 2024 р. у справі № 990/39/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120096677>
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 31 жовтня 2024 р. у справі № 990/39/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123313996#>
8. Справа «Ігнатов проти України» (заява № 40583/15); Рішення Європейського суду з прав людини від 15 грудня 2016 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00937>
9. Рогатинська Н. З. Розумність строків як одна з основних засад кримінального процесу. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2016. № 3. С. 124–127.
10. Бойко О. Розумні строки кримінального провадження в практиці Європейського суду з прав людини. *National law journal: theory and practice*. 2020. Іunie. С. 83–90.

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.03.2026